

Zbigniew Anusik
Uniwersytet Łódzki
Instytut Historii

Mieszkańcy Sieradza w XVII i XVIII wieku – studium demograficzne

W czasach staropolskich Sieradz był stolicą województwa i powiatu, siedzibą sądów ziemskiego i grodzkiego oraz urzędu starościńskiego. Jeszcze w XVI stuleciu był najznacniejszym miastem województwa sieradzkiego. Z upływem czasu jego rola znacznie jednak zmalała. W pierwszej połowie XVII w. Sieradz należał do grupy miast średniej wielkości. Według lustracji dóbr królewskich prowincji wielkopolskiej z lat 1628–1632 w mieście, a więc na terytorium ograniczonym murami obronnymi i wałami oraz na przedmieściach znajdowały się 323 domy. Spośród odnotowanych tu budynków, 262 należały do mieszczan sieradzkich, 21 stanowiło własność szlachty, a 40 duchowieństwa. Poza tym, w Sieradzu znajdowało się również 13 budynków niezamieszkałych. Jeśli przyjmiemy, zgodnie z najnowszymi ustaleniami demografii historycznej, że w okresie staropolskim w jednym domu w mieście zamieszkiwało przeciętnie 7 osób, to liczbę mieszkańców Sieradza na początku czwartej dekady XVII stulecia możemy oszacować na 2200–2300 osób. Podobna liczba mieszkańców zamieszkiwała w tym czasie również niezbyt odległy od Sieradza Wieluń¹.

Wojny, które nawiedziły Rzeczpospolitą w drugiej połowie XVII w. przyczyniły się jednak do znacznego spadku liczby mieszkańców Sieradza. Według lustracji dóbr królewskich w Wielkopolsce sporządzonej po potopie szwedzkim, w mieście zamieszkałych było jedynie 116 domów. Ponadto w Sieradzu odnotowano 16 nieruchomości szlacheckich oraz 29 budynków należących do duchowieństwa. Na tej podstawie liczbę mieszkańców miasta można oszacować na około 1100–1200 osób. W 1667 r. w Sieradzu znajdowało się 112 domów, z których należało opłacać podymne, przy czym uwzględniono tu zarówno

¹ *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1628–1632*, cz. 2 (*Województwo sieradzkie*), wyd. Z. Guldon, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 78; M. Kobierecki, *Mieszkańcy miasta Sieradza w XVII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta do 1793 roku*, red. Z. Anusik, Księży Młyn. Dom Wydawniczy Michał Koliński, Łódź–Sieradz 2014, s. 265; C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009, s. 85–86; H. Żerek-Kleszcz, *Mieszkańcy miasta*, [w:] *Wieluń. Monografia miasta*, red. A. Szymczak, t. I (*Dzieje miasta do 1792 roku*), Urząd Miejski w Wieluniu, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi, Łódź–Wieluń 2011, s. 421.

budynki należące do mieszczan, jak i nieruchomości stanowiące własność szlachty i duchowieństwa. Można przypuszczać, że 7 lat po zakończeniu wojny ze Szwecją liczba mieszkańców Sieradza zmniejszyła się do około 800 osób².

Bardzo cennym źródłem o charakterze statystycznym jest spis mieszkańców Sieradza, którzy w latach 1673–1674 wnieśli do skarbu Rzeczypospolitej podatek określany mianem pogłównego. W październiku 1673 r. na liście podatników odnotowano 624 osoby. Oprócz mieszczan sieradzkich (612 osób), pogłównie opłaciło również 12 przedstawicieli stanu szlacheckiego, którzy zamieszkiwali w tym czasie w mieście oraz na przedmieściach. Co ciekawe, w przeciągu kolejnych miesięcy liczba mieszkańców Sieradza zobowiązanych do opłacania pogłównego uległa zmniejszeniu. W kwietniu 1674 r. odnotowano już bowiem jedynie 531 podatników (w tym 50 osób zamieszkujących dworki szlacheckie oraz klasztor), a w październiku tego samego roku tylko 425 płatników tego podatku (w tym 4 szlachetnie urodzonych). Zmniejszająca się w gwałtownym tempie liczba mieszkańców Sieradza dała poborcom pogłównego asumpt do stwierdzenia, że stolica województwa to *miasto liche*. Nawet jeśli weźmiemy pod uwagę fakt, że w spisie płatników pogłównego nie uwzględniono dzieci do lat 10, które stanowiły w tym czasie około 30% populacji, to i tak należy skonstatować, że w latach 1673–1674 w Sieradzu zamieszkiwało najwyżej 550–800 osób³.

Kolejne zestawienie podatkowe pochodzi z roku 1686. W spisie tym uwzględniono nieruchomości, z których płacono każdego roku w dniu św. Marcina (11 listopada) czynsz na rzecz starosty sieradzkiego. Płatnikami tego zobowiązania było wówczas 61 mieszczan, którzy wnieśli opłaty od posiadanych przez siebie domów, ogrodów i ról. Do kasy starościńskiej wpłacono również czynsze z 3 dworków szlacheckich. Można zatem przypuszczać, że w Sieradzu zamieszkiwało wówczas około 450 osób. Warto jednak wspomnieć w tym miejscu, że przywołane powyżej spisy podatkowe nie uwzględniały miejskiej biedoty. Wydaje się zatem wielce prawdopodobne, że zmniejszająca się liczba płatników podatków w Sieradzu była rezultatem nie tyle odpływu mieszkańców z miasta, co postępującą ich pauperyzacją. Zjawisko to zaobserwowano bowiem również w innych miastach województwa sieradzkiego⁴.

W początkach XVIII stulecia Sieradz odczuwał jeszcze skutki wyniszczających wojen z drugiej połowy poprzedniego wieku. W 1693 r. miasto przeżyło też groźny pożar, który strawił 52 domy oraz klasztor i kościół dominikanów.

² *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1659–1665*, cz. 2 (*Województwa sieradzkie, łęczyckie, brzesko-kujawskie, inowrocławskie i ziemia dobrzyńska*), wyd. Z. Górski, J. Pakulski, A. Tomczak, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1996, s. 92; M. Kobierecki, *dz. cyt.*, s. 266; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Księgi miasta Sieradza (KMS) 39FF, 40 GG, s. 494.

³ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Oddz. 174, k. 271, 306, 393, 409; M. Kobierecki, *dz. cyt.*, s. 266.

⁴ AGAD, KMS 36, k. 88–89v, 93–93v; I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 196–196; M. Kobierecki, *dz. cyt.*, s. 267; C. Kukło, *dz. cyt.*, s. 133.

Wszystko to miało istotny, bez wątpienia negatywny, wpływ na zaludnienie miasta. Niemniej jednak, u progu wielkiej wojny północnej mogło się wydawać, że Sieradz powoli zaczyna przewyższać kryzys, a liczba jego mieszkańców z pewnością zaczęła wzrastać. W roku 1703 w obrębie murów i wałów odnotowano 72 domy, na Przedmieściu Wielkim (Krakowskim) 32, a na Przedmieściu Małym (Warckim) 28 zamieszkałych budynków. Jeśli przyjmiemy, podobnie jak poprzednio, że w jednym domu w mieście zamieszkiwało przeciętnie 7 osób, to otrzymamy następujące wyniki: miasto – 504 osoby, Przedmieście Wielkie – 224 osoby, Przedmieście Małe – 196 osób. W sumie zatem, w 1703 r. liczbę mieszkańców Sieradza wraz z przedmieściami należałoby szacować na około 900–925 osób. Na podstawie zachowanych źródeł możemy również powiedzieć, jak nazywali się ówcześni mieszkańcy Sieradza. W obrębie murów i wałów zamieszkiwali mieszczenie noszący następujące nazwiska: Abrowicz, Biegański, Błażejowicz, Cendołowicz, Danielowicz, Dąbrowicz, Dziurkiewicz, Ewrychowicz, Gardzinowski, Gmerowski, Gołąbczyk, Gorczycka, Gordonowicz, Gorzelowicz, Guzek, Gwiazda, Hamny, Humszowicz, Imieciński, Karazwny, Kęsik, Kleszczewicz, Kleszczyński, Kocka, Korczyk, Kosicki, Kowal, Kraska, Krawiec, Krupski, Kuśnier, Majkowski, Małkowicz, Marcinkowicz, Miller, Mysłowicz, Niemczak, Obuszek, Pawełczyk, Paszkowski, Peruga, Pędzik, Piechota, Piechocki, Plebańczyk, Płóciennik, Powalczyk, Ryszko, Skowronek, Sosnowski, Strzeżydziwski, Sulewicz, Szykowski, Ślepkowicz, Turczyk, Turczykowicz, Turowicz, Urbanek, Urbański, Wierzbicz, Wnukowicz, Woszczerzski, Wyrobek i Żarciński. Na Przedmieściu Wielkim mieszkali nosiciele nazwisk: Bednarzyk, Brzuszek, Cieśla, Daniel, Gabryś, Gawroł, Głowa, Goraj, Grepłoszkwicz, Gruda, Haber, Kempka, Koska, Manuszek, Marszałek, Matek, Mazur, Paluch, Pantorczyk, Pasek, Pogoda, Sekułowicz, Stangreciak, Trykuła, Urbanek, Wrąbel, Zaręba, Ziętek i Zysek, a na Przedmieściu Małym: Berdeska, Częsik, Dopa, Kanoniczy, Kolaska, Korczyk, Kszowiecki, Kubus, Kurek, Lichawski, Łyska, Mazur, Melka, Piaskowski, Raczek, Rzeźnik, Szewc i Turczyk. Dodajmy w tym miejscu, że nie jest to lista pełna. Niektórych nazwisk nie udało się bowiem odczytać, a w kilku przypadkach podano jedynie określenia typu *Januszów zięć*, co rzecz jasna uniemożliwia przypisanie tej postaci jakiegokolwiek nazwiska⁵.

W kolejnych latach Sieradz został dotknięty wszystkimi możliwymi nieszczęściami wojennymi. Przemarsze coraz to nowych oddziałów wojskowych, które dokonywały rabunków, niszczyły zabudowania i wymuszały od mieszczań dostawy żywności oraz wypłacane w gotówce kontrybucje przyczyniły się do upadku miasta. Dzieła zniszczenia dopełniła zaś epidemia dżumy i najpewniej innych chorób zakaźnych, która dotknęła miasto w latach 1708–1711. Wszystko to musiało doprowadzić do drastycznego spadku liczby mieszkańców Sieradza.

⁵ AGAD, KMS 39FF, 40 GG, s. 896–903; W. Pogorzelski, *Sieradz. Istniejące zabytki, przeszłość miasta, stan obecny*, nakł. autora, Włocławek 1927; s. 96–97; C. Kukło, *dz. cyt.*, s. 86; Z. Anusik, *Mieszkańcy Sieradza w XVIII wieku*, [w:] *Sieradz. Dzieje miasta...*, s. 371.

W 1716 r. w obrębie murów i wałów miejskich zamieszkanym było już tylko 55 domów, na Przedmieściu Wielkim 26, a na Przedmieściu Małym jedynie 9. Przy zastosowaniu znanego nam przelicznika otrzymamy następujące wyniki: 385 mieszkańców miasta, 182 mieszkańców Przedmieścia Wielkiego i 63 Przedmieścia Małego. W sumie zatem, Sieradz wraz z przedmieściami zamieszkiwać mogło wówczas około 630 osób. Wydaje się jednak, że w rzeczywistości liczba mieszkańców miasta nie była większa niż 450. Dokonując w 1716 r. podziału kontrybucji przeznaczonej na utrzymanie chorągwi arkebuzerskiej starosty owruckiego Józefa Brzuchowskiego, władze Sieradza sporządziły listę właścicieli wszystkich posesji tak w mieście, jak i na przedmieściach. Przy nazwisku każdego z nich zaznaczono przypadającą na niego kwotę składki, która wahała się w obrębie umocnień od 74 do 2 złp, a na przedmieściach od 84 do 3 złp. Najwyżej opodatkowanymi mieszkańcami Sieradza byli: Tuszyński – 74 złp, spadkobiercy Cygana (najpewniej Pawła, używającego też nazwiska Cygański, landwójta sieradzkiego) – 70 złp i Michał Gwiazda – 70 złp. Kolejni podatnicy: Kamiński, Paweł Kraska, Błazejowicz, Piechowski i Wierzbiczowie zapłacili odpowiednio 45, 37, dwa razy po 30 i 26 złp. Zobowiązania pozostałych nie przekraczały kwoty 24 złp. Składkę w tej wysokości wpłacili: Biegański, Drozdowicz, Dzikowski, Piotr Kraska i Antoni Skowronek. Właścicielami pozostałych posesji w mieście byli: Borowski, Doborska, Domańska, Dublanowicz, Jan Elmanowicz, Filuszek, Gordonowa, Grzebkowicz, Grzebkowiczowa, Grzesik, Kazimierz Gwiazda, Kamasowicz, Stefan Kamasowicz, Karwaśny, Kępkowicz, Korcłowski, Kosiński, Koska, Jan Kraska, Małkowicz, Maraszek, Miedzgarski, Mikulicz, Piotr Moła, Andrzej Moździerz, Muszyński, Mysłowski, Nowakowski, Obestrowicz, Olszowiec, Oprezowski, Piaskowski, Pochowski, Smuglewicz, Snopkowski, Szafrankowie, Łukasz Turczyk, Tomasz Turczyk, Urbanowicz, Wałachowski i Wrąbel. Najbogatszymi mieszkańcami Przedmieścia Wielkiego byli (w nawiasach podano kwotę wniesionej składki): Urbański (84 złp), Wojciech Kępnik (75 złp), Domżalikowie (70 złp), Marcin Cichy (60 złp), Jan Gastolik (48 złp), Wojciech Cichy (34 złp), Trykuła (34 złp), Gruda (31 złp), Daniel (30 złp), Bartłomiej Gastolik (30 złp), Kocka (30 złp), Michał Kolaska (30 złp), Maciej Pertkowicz (30 złp), Walenty Gastolik (24 złp), Ziętek (24 złp), Marcin Mazur (22 złp). Na Przedmieściu Krakowskim właścicielami opodatkowanych posesji byli ponadto: Berdes, Gabryś, Ignacy Kępnik, Marcin Korczyk, Marzuskowa, Mintuszek, Olbiński, Olszowska, Pawlik, Pogoda i Zareba. Zwraca uwagę fakt, że ponad połowę mieszkańców tego przedmieścia stanowili ludzie stosunkowo zamożni, którzy wnieśli opłaty znacznie przewyższające kwoty wnoszone przez większość mieszkańców właściwego miasta. Uwagi tej nie można natomiast odnieść do Przedmieścia Warckiego, gdzie jedynie Grzegorz Gabryś zapłacił składkę w wysokości 24 złp, a Walenty Moła – 20 złp. Pozostali mieszkańcy tego przedmieścia – Grzegorz Kolaska, Jakub Kolaska, Kurek, Mazur, Michał Mołka, Andrzej Walczak i Jan Woźniak zasilili natomiast miejską kasę opłatami w wysokości od 17 do 7 złp. Dodajmy tylko, że wraz z mieszkańcami Zapusty Wielkiej i Małej, którzy wpłacili

320 złp, mieszczanie i przedmieszczanie sieradzcy zebrali wówczas niebagatelną – zważywszy na zniszczenia jakich doznało miasto – kwotę 2312 złp⁶.

W świetle sporządzonych w latach 1723–1724 rejestrów pogłównego, podatku opłacanego przez mieszczan sieradzkich w dwóch ratach – jesiennej i wiosennej, możemy stwierdzić, że liczba mieszkańców miasta jeszcze się zmniejszyła. Jesienią 1723 r. liczba domów w obrębie umocnień wynosiła 53. W każdym z nich odnotowano jednak niewielką liczbę mieszkańców. Lista posesorów wyglądała wówczas następująco (w nawiasach podano liczbę płatników podatku): Bajerski (2), Biegański (4), Błażejowicz (4), Brzezicki (4), Chwastowski (2), Dropik (4), Stanisław Drozdowicz (4), Dublakowicz (3), Dzikowski (1), Józef Grzebkowicz (2) Grzebkowiczowa (1), Kazimierz Gwiazda (2), Michał Gwiazda (4), Kamasowicz (3), Kamiński (3), Jan Kaniewicz (2), Stefan Kaniewicz (2), Karwaśny (3), Kęsikowicz (3), Korczowski (3), Koska (3), Paweł Kraska (4), Piotr Kraska (2), Jan Kraszczyński (2), Kurakowski (4), Łopacina z zięciem (3), Małek (2), Materek (4), Miedzgarski (3), Mikulec (2), Moździerzcyk (5), Muszyński (4), Mysłowski (5), Nowakowski (3), Olszowiec (2), Olszowski (3), Ordonowicz (1), Piaskowski (2), Piechocki (5), Pochowski (3), Polanowicz (4), Antoni Skowronek (2), Snopkowski (2), Staszkievicz (2), Szafrankowicz (2), Śmiglewicz (4), Tempka (1), Łukasz Turczyk (3), Tomasz Turczyk (2), Tuszyński (4), Urbanowicz (4), Walachowski (1), Wierzbicz (4). W sumie w mieście zamieszkiwały zatem 153 osoby zobowiązane do opłacania pogłównego. Na Przedmieściu Wielkim wykazano 28 domów i 86 mieszkańców. Właścicielami domów na tym przedmieściu byli wówczas: Marcin Cichy (3), Wojciech Cichy (3), Błażej Domżałik (4), Jan Domżałik (3), Gabrys (2), Bartłomiej Gastolik (3), Jan Gastolik (2), Walenty Gastolik (3), Gruda (5), Jan Kępniak (3), Wojciech Kępniak (6), Kocka (5), Michał Kolaska (2), Marcin Kurek (2), Marszałkówna (2), Marzuskowa (2), Marcin Mazur (4), Mintuszak (2), Olbiński (2), Olszowska (2), Paluchówna (1), Pawlik (3), Maciej Pertkowicz (5), Pogoda (3), Trykuła (3), Urbanek (5), Zaręba (2) i Ziętek (4). Na Przedmieściu Małym odnotowano z kolei 12 domów i 27 płatników pogłównego. Właścicielami tych posesji byli: Grzegorz Gabrys (2), Grzegorz Kolaska (3), Jakub Kolaska (2), Kurek (2), Mołka (2), Walenty Mołka (2), Piotr Moła 2, Klemens Mazur (3), Pozowski (2), Skowronek (3), Walczak (2) i Woźniak (2). W całym mieście wraz z obu przedmieściami naliczono

⁶ AGAD, KMS 42, k. 11–13; B. Baranowski, *Stosunki gospodarcze i społeczne w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, red. J. Śmiałowski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Łódź 1977, s. 114–115; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (SGKP), red. B. Chlebowski, W. Walewski i F. Sulimierski, t. X, Warszawa 1889, s. 576; Z. Anusik, *dz. cyt.*, s. 371–372. W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że przyjmowany przez demografów przelicznik 7 osób mieszkających w jednym domu powinno się w zasadzie stosować jedynie w czasach pokoju. Zważywszy na fakt, że w 1716 r. w województwie sieradzkim trwały jeszcze walki pomiędzy wojskami saskimi a oddziałami konfederatów tarnogrodzkich, nie będzie dużym błędem obniżenie stosowanego przelicznika do 5 lub nawet 4 osób na jeden dom. Obliczona w ten sposób liczba mieszkańców Sieradza wyniosłaby zatem od 360 do 450 osób.

wówczas 266 osób. Należy jednak pamiętać, że w wykazach pogłównego pomiano dzieci do lat 10, które w owym czasie stanowiły około 30% ogółu populacji oraz biedotę miejską. Po uwzględnieniu tych zastrzeżeń, liczbę mieszkańców Sieradza w końcu 1723 r. szacować zatem można na nieco ponad 400 osób⁷.

W ciągu kilku miesięcy, które dzieliły termin wpłaty pierwszej i drugiej raty pogłównego, w Sieradzu zaszły dość znaczne zmiany. Liczba domów w mieście w dalszym ciągu wynosiła 53, ale odnotowano w nich jedynie 141 mieszkańców. Na Przedmieściu Wielkim liczba domów zmniejszyła się z 28 do 27, a mieszkańców z 86 do 75. Na Przedmieściu Warckim było z kolei 10 domów (poprzednio 12), które zamieszkiwało 21 osób (poprzednio wykazano 27). W sumie zatem w mieście oraz na obu przedmieściach w marcu 1724 r. zamieszkiwało jedynie 237 osób zobowiązanych do opłacania pogłównego. Ubytek 29 stałych mieszkańców rekompensował jednak fakt, że w tym samym rejestrze wykazano 31 *postronnych*, którzy jedynie czasowo przebywali w Sieradzu. Jeśli weźmiemy to pod uwagę i – podobnie jak poprzednio – doliczymy dzieci poniżej 10 roku życia oraz biedotę miejską, to w sumie możemy stwierdzić, że liczba mieszkańców miasta nie uległa zmianie i w dalszym ciągu możemy ją szacować na nieco ponad 400 osób⁸.

W kolejnych latach Sieradz stopniowo przezwyciężał kryzys demograficzny. Szczególnie szybki wzrost liczby mieszkańców miasta nastąpił w drugiej połowie stulecia. Ze źródeł kościelnych wynika, że w 1780 r. do spowiedzi przystąpiło w Sieradzu 681, a w obu Zapustach 105 wiernych. Lustracja starostwa sieradzkiego z 1789 r. wykazała z kolei 95 domów w mieście oraz 85 na przedmieściach. Warto może – dla porównania ze stanem z pierwszej ćwierci XVIII w. – przedstawić listę właścicieli sieradzkich posesji. W Rynku odnotowano 20 domów. Ich właścicielami byli: Franciszek Mazur (dwa domy), Józef Nowicki, Bonawentura Gwiaździński (dwa domy), Franciszek Papierski, Franciszek Brzezicki, Szymon Brzeziński, Andrzej Zwoliński, Walenty Urbański, Błażej Librowski, Stanisław Gwiaździński, Brunon Domżański, Bugumił Mazur, Wojciech Pertkowicz, Franciszek Jurkiewicz, Benedykt Osuchowski, sukcesorzy Antoniego Kwiatkowskiego i Adam Zwoliński. Na ulicy Dominikańskiej znajdowały się kolejne posesje: sukcesorów Wiśniewskiego (jedyny murowany dom w mieście), Agnieszki Librowskiej, Antoniego Rzepińskiego, Macieja Powalskiego, Wojciecha Powalskiego, Jana Kopkowicza, Rozalii Nowakowskiej, Kraszczyńskiego i wdowy Poradziny. Na Tatarszym Rynku wykazano własność: Wojciecha Powalskiego, Adama Muszyńskiego, Dominika Pogockiego, Marianny Polanowiczowej, Bonawentury Borowicza, wdowy Skowronkowej, Ignacego Kwaśniewskiego, Mateusza Ziajkiewicza, Gołaszewskiej, Antoniego Elmanowicza, Andrzeja Kamasowicza, Marcina Mysłowskiego

⁷ AGAD, KMS 42, k. 20–22; Z. Anusik, *dz. cyt.*, s. 373.

⁸ AGAD, KMS 42, k. 2–4, 6–7; Z. Anusik, *dz. cyt.*, s. 373; J. Kobierzycki, *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, cz. 2, Warszawa 1915, s. 39; W. Pogorzelski, *dz. cyt.*, s. 100; B. Baranowski, *dz. cyt.*, s. 114–115; R. Rosin, *Historia regionu w okresie przedrozbiorowym*, [w:] *Województwo sieradzkie. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju*, red. W. Piotrowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź–Sieradz 1980, s. 92.

i Aleksego Tokarskiego. Na ulicy Zamkowej domy posiadali: Tomasz Święt-kiewicz, Stefan Miedzgarski, Jan Elmanowicz, Antoni Chwiałkowski (Fiałkow-ski), Mateusz Kiciński, Andrzej Kraszczczyński, Kiciński, wdowa Staszkie-wiczowa, Franciszek Muszyński, Jan Ptaszyński, Wojciech Muszyński, Ignacy Materski, Antoni Korczyk, Andrzej Zwoliński (dwa domy), Błażej Dąbrowski, Powalski (dwa domy), Seweryn Wrąbel i Kiciński. Na ulicy Wsiawej właścicie-lami posesji byli: Franciszek Webrzyński, Marcin Mechliński, Józef Pertkowicz, Kopkowicz, Jan Skowroński, Stanisław Jankowski i sukcesorzy Zwolińskiego. Na ulicy Krakowskiej odnotowano domy: Jana Korczyka, Grzegorza Polanowi-cza, Balcera Mężyńskiego, Franciszka Mazura, Brzezickich, Adama Drozdowicza, Domżała, Walentego Widawskiego, Melchiora Drozdowicza, Franciszka Mazura, wdowy Aczkiewiczowej i Ignacego Jankowskiego. Na ulicy Katow-skiej dom posiadał Franciszek Jankowski, a trzy pozostałe należały do Andrzeja Zwolińskiego. Wreszcie na ulicy Warckiej właścicielami położonych tam pose-sji byli: Augustyn Ziajkiewicz, Marcin Prezlewicz, Ignacy Muszyński, Zawadzki, Szymon Pichelski, wdowa Turowiczowa, Jacek Mazur, Walenty Kolaska, Szymon Kamasowicz i Bogumił Polanowicz⁹.

Na Przedmieściu Krakowskim domy posiadali: Franciszek Mazur, Antoni Trykuła, Papierski, Bartłomiej Jerominek, Kocka, Marcin Gastoł, Wawrzyniec Kocka, Tugowie, wdowa Staškowa, wdowa Pawliczka, Jakub Opas, Jakub Na-gala, Sebastian Walczak, Grzegorz Gawron, Błażej Poczesny, Grzegorz Szcze-paniak, Szczepan Górny, Józef Kiełbik, Łukasz Krzyżański, Stanisław Kurek, Błażej Poczesny, Tomasz Adasik, wdowa Imbirkowa, Stanisław Poczesny, Kasper Kiełek, Józef Krzyżański, Stanisław Ziętek, Jakub Szymala, Jan Pertko-wicz, Błażej Daniel, Ludwik Kasprzak, Jan Bednarzyk, Andrzej Daniel, Grze-gorz Oryzel, Marcjan Mazur, Jan Brzezicki, Antoni Kubacki, Kazimierz Lesiak, Marcjusz Gałka, Kazimierz Mazur, Wawrzyniec Rucki, Józef Wojciechowski, Jan Kocka, Mikołaj Skotnicki, Andrzej Zwoliński, Adam Lesiak, Jan Kocka, Maciej Draniec, Andrzej Cygan, Ludwik Jasnos, Marcin Marszałek, Józef Drań-czyk, Marek Gardzina, Maciej Cichy, Wojciech Prawecki, Wojciech Korczyk, Błażej Trzepski, Wawrzyniec Słomiany i Szymon Berdes. Domy położone na Przedmieściu Małym były z kolei własnością: Tomasza Miszczaka, Porady (dwa domy), Michała Cybulskiego, Jana Dybały, Sebastiana Kolaski, Błażeja Mazura, wdowy Janiaczki, Macieja Góralczyka, Kaspra Cichego, Teodora Kubiaka, Dominika Adasika, wdowy Rejniaczki, Józefa Osuchowskiego, Dominika Gaj-dy, Tomasza Osuchowskiego, Jakuba Lesińskiego, Łukasza Pichelki, Jana Na-wrockiego, Andrzeja Zwolińskiego (dwa domy), wdowy Osuchowskiej i Kazi-mierza Kolaski¹⁰. Zwróćmy w tym miejscu uwagę na fakt, że najbogatszy w tym czasie mieszczanin sieradzki – Andrzej Zwoliński był właścicielem 6 domów

⁹ W. Kujawski, *Kościelne dzieje Sieradza*, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Włocławek 1998, s. 165–166; *Lustracja dóbr królewskich województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 2 (*Województwo sieradzkie*), t. I (*Powiaty sieradzki i szadkowski*), (*Lustracja 1789*), wyd. R. Kabaciński, K. Mikulski i J. Pakulski, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2004, s. 33–34.

¹⁰ *Lustracja 1789*, s. 34; Z. Anusik, *dz. cyt.*, s. 374–375.

w mieście i 3 na przedmieściach, a drugi w kolejności – Franciszek Mazur 4 domów w mieście i 1 na przedmieściach.

Przy zastosowaniu znanego nam przelicznika – 7 mieszkańców na 1 dom – moglibyśmy oszacować liczbę mieszkańców Sieradza w roku 1789 na 1260 osób. W rzeczywistości była ona z pewnością nieco niższa, gdyż trudno przypuszczać, aby we wszystkich domach należących do Andrzeja Zwolińskiego i Franciszka Mazura mieszkało po 7 osób. A przecież właściciele więcej niż 1 domu było w ówczesnym Sieradzu znacznie więcej. Według źródeł kościelnych, w 1791 r. w Sieradzu mieszkało 506 mężczyzn, a ponadto 564 kobiety, 3 chłopcy, 13 dziewczynek, 1 innowierca i 52 Żydów. Daje to w sumie liczbę 1139 osób tworzących ówczesną populację miasta, ale w tym przypadku dość znacznie zanizona wydaje się liczba dzieci. Dodajmy także, że w tym samym czasie w obu Zapustach odnotowano 63 mężczyzn i 81 kobiet, czyli 144 osoby. Znacznie dokładniejszy spis ludności dokonany na polecenie władz pruskich w końcu 1793 r. podaje z kolei, że w Sieradzu zamieszkiwało wówczas 254 mężczyzn, 309 kobiet, 96 chłopców powyżej 10 roku życia, 191 chłopców poniżej 10 roku życia, 110 dziewczynek powyżej 10 roku życia, 160 dziewczynek poniżej 10 roku życia, 2 *towarzyszy*, 6 uczniów pobierających nauki w miejscowych szkołach, 44 służących, 51 *dziewek służebnych* i 11 *obcych*. W sumie daje to liczbę 1234 mieszkańców miasta. Wśród nich było 2 kalwinistów, 13 luteran, 1149 katolików i 70 wyznawców judaizmu. Tak więc śmiało można powiedzieć, że u schyłku istnienia pierwszej Rzeczypospolitej Sieradz zamieszkiwało około 1250 osób. Oznacza to, że w porównaniu do roku 1724 liczba jego mieszkańców wzrosła niemal trzykrotnie¹¹.

---

¹¹ Z. Anusik, *dz. cyt.*, s. 375–376; W. Kujawski, *dz. cyt.*, s. 166; B. Baranowski, *dz. cyt.*, s. 115; W. Pogorzelski, *dz. cyt.*, s. 102; J. Kobierzycki, *dz. cyt.*, cz. 2, s. 47; J. Wąsicki, *Opisy miast polskich z lat 1793–1794*, cz. 2, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1962, s. 800. Zwróćmy w tym miejscu uwagę na szybki wzrost liczby Żydów w Sieradzu. W 1784 r. było ich tutaj zaledwie 32, podczas gdy w 1787 r. już 71. Dodajmy także, że pojawiająca się w literaturze przedmiotu informacja, że w 1792 r. odnotowano w Sieradzu aż 200 właścicieli posesji jest zdecydowanie przesadzona.

The residents of Sieradz in the seventeenth and eighteenth century – the demographic study

In the days of the First Polish Republic Sieradz was the capital of the voivodeship and the county, the seat of the district and magistrate courts as well as the offices of the district authorities. In the sixteenth century it was the most significant city of the voivodeship of Sieradz. However, over the years its role has decreased considerably. In the first half of the seventeenth century Sieradz belonged to a group of medium-sized cities. In the early thirties of the seventeenth century about 2200–2300 people lived in Sieradz. But after the wars of the mid-seventeenth century the number of its inhabitants fell to 1100–1200 people. In the mid-seventies of the seventeenth century Sieradz was inhabited by about 550–800 people. In the middle of the next decade, the number of the residents of the city was only about 450. At the beginning of the eighteenth century town slowly began to overcome the demographic crisis and in 1703 its population was estimated at 900–925 people. During the Great Northern War Sieradz had been affected by all possible misfortunes of war. This led to a further decrease in the number of its inhabitants. In 1716 there were only 630 residents of the city. In the end of 1723 and the beginning of 1724 Sieradz was inhabited by only a little over 400 people. Only at the end of the existence of the First Polish Republic the number of its inhabitants has increased significantly. Censuses from the years 1789–1793 show that about 1250 people lived in Sieradz at this time. This means that compared to the turn of the years 1723 and 1724 its population had almost tripled.